

PAPER DETAILS

TITLE: ORHON-YENISEY ANITLARININ INCELENMESINDEKI BAZI PROBLEMLER

AUTHORS: Ebülfez RECEBOV

PAGES: 151-154

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/678691>

ORHON-YENİSEY ANITLARININ İNCELENMESİNDEKİ BAZI PROBLEMLER

Ebülfez RECEBOV

Orhon-Yenisey anıtlarının Vilhelm Thomsen tarafından yapılan çözümünü üzerinden (Aralık 1893) hemen hemen yüz yıl geçti. Bu yıllar boyunca anıtlara olan ilgili bazen arttı, bazen de azaldı. Son yıllarda, özellikle Sovyetler Birliğindeki Türk halklarının kendi kaynaklarına daha da yönelmeleriyle bağlantılı olarak bu anıtların çok yönlü incelenmesine olan ilgi yeniden artmıştır; eğer daha önce sadece bu anıtların merkezî şehirlerde olanları incelenseydi, şimdilerde Türk dilli cumhuriyetlerin küçük şehirlerinde olanlar incelenirdi. O zaman da, Türk dilli cumhuriyetlerin bütün yüksek öğrenim kurumlarının filoloji fakültelerinde “Eski Türk Anıtlarının Dili” adı altında bir dersin verildiği söylenebilirdi. İncelemenin ve öğrenimin bu şekilde genişlemesi bazı problemlerin oluşma sebebidir.

I. Orhon-Yenisey harflerinin olmaması. Hem anıtların yayınında, hem anıtların dil yapısının incelenmesinde, hem de öğretimde Orhon-Yenisey harflerinin olmamasıyla büyük güçlükler çıkmaktadır. Genellikle, bizde anıtlar yeniden yayınlanırken yayınlayanlar daha önceki yayınlardan fotokopi almakta ve klişenin yardımıyla “yeniyi” yayınlamaktadırlar. Eğer bu tür bir yayının bazı rahatsız yanları üzerinde de durursak, bu yayınlar iki sebeple makbul değildir. a) İlk yayınların yanlışları tekrarlanmaktadır. Bundan dolayı **1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1** gibi başka eski Türk alfabelerinin birbirine benzeyen işâretleri ilk yayınlarda istemeden bazı yanlışlıklarla aktarılmakta ve bu yanlışlar yayından yayına geçmektedir. Bu durumun eski Türklerin yazısı hakkında doğru bir düşünce uyandırmadığını düşünüyorum. b) Anıt metinlerinin okunmasının sürekli mükemmelleştiği bilinmektedir. Ve böyle de olmalıdır. Alfabenin yokluğundan dolayı yeni yayınlarda mükemmel bir okumanın kaydedilmesi hemen hemen mümkün değildir. Yeni yayınlarda yapılan yanlışlar ise ne araştırma ne de öğrenim açısından haklı görülemez.

2. Metinlerin transkripsiyonu aşamasında bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Bu türde pek çok problem vardır, fakat ben onlardan bazılarını değineceğim.

3.1. Kelimelerin çevirisi. Orhon-Yenisey anıtları dünyanın pek çok diline çevrilmiştir. Kendi şahsî zevkine, millî gereğine bağlı kalan veya kelimeyi açıkça anlamayan her çevirmen onu kendi uygun gördüğü şekilde çevirmektedir. Bu yüzden bazen farklı bazen de çevirilerde birbiriyle çelişik anlamlar belirlemektedir.

Bazen kelimelerin leksik anlamının anlaşılmasından dolayı ilginç çeviriler ortaya çıkmaktadır. Meselâ Talas değneğinin birinci satırındaki benzer işaretler S.E. Malov tarafından *eb eşik*, H.N. Orkun tarafından *beşik* olarak okunmuştur; S.E. Malov bu kelimeyi “kendi ev arkadaşları”, H.N. Orkun ise “kendi ev arkadaşlarım” diye çevirmiştir, yani S.E. Malov’daki aynı anlam. İlk olarak “kendi ev arkadaşları” ifadesinin saçma olduğunu söyleyeceğim. İkincisi iki farklı kelime, sinonim de değillerse nasıl bir ve aynı anlamı ifade edebilirler? Üçüncüsü S.E. Malov’u daha çok veya daha az haklı çıkaran *eb* kelimesinin ismin yalın hâlinde, *eşik* kelimesinin ise (*eş* ‘arkadaş’ kelimesinden) ismin yükleme hâlinde alındığı söylenebilir, ilk kelime belirteç, ikinci kelime ise belirtilen sayılmaktadır; *beşik* kelimesinin çevirisinin “kendi ev arkadaşlarım-kendi ev arkadaşları” olması bende şaşkınlık uyandırmaktadır (*beşik*-“beşik”tir.) Dördüncüsü Orhon-Yenisey anıtları dilinde kullanılan *eb-eşik* kelimesiyle çağdaş Azerbaycan Türkçesinde karşılaşılmaktadır, Türkçedeki *ev eşik* formu ise “avlulu ev” veya mecazî anlamında “ocak”, “aile yuvası” anlamına gelmektedir.

Orhon-Yenisey anıtları dilinden yapılan bu tür çevirilerin sayısı çoğaltılabilir.

3.2. Deyim ve ata sözlerinin çevirisi. Genellikle Orhon-Yenisey anıtları dilinde kullanılan benzer tipteki ifadeler kelimesi kelimesine çevrilmektedir. Bana göre, deyim ve ata sözlerinin kelime kelime çevirisiyle birlikte millî karşılıkları da verilmelidir, aksi halde okuyucu için bu birimlerin semantiği bilinmeden kalacaktır. Meselâ, Tonyukuk şerefine dikilen anıtta (13.-14. satırlar) şöyle bir ata sözü vardır:

Yuyka eriklik toplagalı uçuz ermis
yinçge eriklik üzgeli uçuz (ermis)
yuyka kalın bolsar, toplaguluk alp ermis
yinçke kalın bolsar, üzgölük alp ermis

Kelime kelime çevirisi: İnce kolay delinir, zayıf kolay kırılır, eğer ince kalın olursa onu delmek zordur, eğer zayıf kalın olursa onu kırmak zordur. Bu çevirinin yanı sıra onun millî karşılığı ya parantez içinde, ya da dip not şeklinde yer almalıdır; Azerbaycan Türkçesi için örneği: *Bu günün işini sabaha goyma, elden galan elli il galar vb.*

3.3. Bütün bir anıtın çevirisi. Büyük Orhon anıtlarının okunması ve çevrilmesiyle az ya da çok yetinilebilir, fakat Yenisey, Talas ve diğer küçük anıtlar yeni bir okumayı (transkrispiyonu) daha çok gerektirmektedir. Son araştırmalar onların faksimilinde de bazı düzeltmeler yapılmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

4. Orhon-Yenisey anıtlarının okunması ve çözümü yüz yıla yaklaşmaktadır. Bu dönem zarfında leksik, fonetik, morfolojik, kısmen de bu anıtların dilinin sentaksı üzerinde çok sayıda çalışma yayınlanmıştır, fakat günümüze kadar Orhon-Yenisey anıtlarının dilinin bütün katmanları sistematik olarak derin ve çok yönlü bir analize uğratan, anıtların dili hakkında bütünleyici monografik (monografi değil) bir çalışmaya sahip değiliz. Bununla Orhon-Yenisey anıtları ve onların dili hakkında okuyucuyu ilgilendiren bütün bilgileri bulabileceği bir çalışmayı kastediyorum.

5. Dünyanın farklı dillerinde konuşan araştırmacılar Orhon-Yenisey anıtları ve onların dilinin farklı bakış açıları üzerine pek çok makale yazdılar, yazıyorlar ve daha yazacaklardır. Çoğunlukla bu çalışmalar birbirini tekrarlamaktadır. Güçleri dağıtmamak, düzenlemek için iyi bir organ kurulmalı. Kısaca, anıtların dili üzerinde yapılan ilmi araştırma çalışmalarının koordinasyonu için bir koordinasyon komitesi oluşturulmalıdır. Anıtlar üzerine yapılan araştırmaların koordinasyonundan başka komite bütün Türk dilli cumhuriyetlerin yüksek öğrenim kurumlarının filoloji fakülteleri için mükemmel bir ders kitabı (hem Orhon-Yenisey anıtları, hem de eski Uygur anıtları dili için) üzerinde de çalışma yürütülebilir. Ben bir grup yazar tarafından yazılacak ve bütün Türk dillerine çevrilecek bir ders kitabını kastetmekteyim.